

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата юридичних наук,
доцента Рощиної Інни
на дисертацію Чумакової Тетяни
«Кримінально-правова характеристика незаконної приватизації
державного, комунального майна»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 Право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Нестабільність та періодичні кризові стани в Україні, можуть справжньою мірою сприяти формуванню тіньового сектору та нелегальній конвертації фінансових ресурсів. Тіньовий сектор зазвичай розвивається там, де існує неясність в правових рамках, слабка система регулювання та відсутність контролю над економічною діяльністю.

У воєнних умовах ця проблема може стати ще більш гострою. Воєнний стан створює ідеальне середовище для тіньового сектору, оскільки він часто супроводжується корупцією, порушенням прав людини та загальним борсом. У зв'язі з цією проблемою, важливо вдосконалювати систему регулювання, зміцнювати правовий порядок, піднімати ефективність державних інститутів та забезпечити прозорість в управлінні фінансовими ресурсами. Процес орієнтованості України на ринкову економіку та розбудову соціальної держави мав значний вплив на сферу приватизації. Запровадження ринкових принципів і приватної власності стали основою для перетворення державного та комунального майна в приватну власність фізичних та юридичних осіб.

Однак, разом з позитивними змінами, такий підхід також став причиною негативних аспектів у сфері приватизації. Зокрема, платне відчуження державного майна може породжувати питання про

справедливість та доступність для різних верств населення. Це може викликати обурення та конфлікти в суспільстві, особливо якщо не забезпечується прозорість та дотримання законності у процесі приватизації.

Важливою частиною успішного процесу приватизації є забезпечення прав громадян на придбання майна від держави та комунальних установ. Це включає в себе створення ефективної системи захисту прав власності та забезпечення соціальної захищеності громадян у контексті приватизаційних процесів.

Однак, в Україні встановлені правові механізми та процедури приватизації, які сприяють прийняттю необґрунтованих рішень, що призводить до зловживань та порушень.

Деякі причини цих проблем можуть включати корупційні схеми, відсутність ефективного контролю, антиконкурентні практики та вплив олігархічних структур. Такі негативні явища підірвують основні принципи приватизації та призводять до економічної нестабільності та нерівності.

Для подолання цих проблем важливо здійснювати системні реформи в сфері приватизації, спрямовані на підвищення прозорості та відповідальності.

Заслугове визнання факт того, що у більшості наукових досліджень залишається поза увагою питання практики притягнення до кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного та комунального майна в Україні. Дослідження проблем використання положень кримінального законодавства на практиці, відмежування складу кримінального правопорушення від суміжних аспектів та призначення покарання є важливим кроком у напрямі розв'язання цих проблем.

Обрана тема дисертації, яка стосується проблем практики притягнення до кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію, визначається реальними викликами і зумовленнями, що існують у сучасному українському суспільстві. Одним із ключових аспектів є вивчення

застосування положень статті 233 Кримінального кодексу України і визначення кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію. Дослідження таких питань вимагає глибокого розуміння правових, економічних та соціальних аспектів приватизації, а також аналізу практичних випадків застосування цих положень у судовій системі.

Враховуючи вищесказане, актуальність теми дисертаційного дослідження Чумакової Тетяни, яке присвячено визначенню кримінально-правової характеристики незаконної приватизації державного, комунального майна, не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і у практичному аспектах.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів, проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Ціла низка результатів і висновків, які з них слідує були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни.

вперше:

– запропоновано авторський підхід до тлумачення сутності охорони об'єктів державного, комунального приватизаційного фонду, який ґрунтується не тільки на результатах кримінально-правового забезпечення таких об'єктів як необхідної умови нормального функціонування сфери господарської діяльності країни з огляду на воєнний стан, сучасні погляди й досягнення юридичної доктрини, а й передбачає зосередження уваги законодавця на виокремленні похідних наслідків (спричинення значної майнової шкоди державі, народу України), що мають економічний характер і впливають на визначення обсягу караності діяння;

– обґрунтовано актуальність положень ст. 233 КК України шляхом аналізу розділу VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» КК України, за результатами якого визначено суміжні зі ст. 233 КК України кримінальні правопорушення (ст. 209, 358, 364, 364-1, 366, 367 КК України) і засвідчено неможливість урегулювання питання кримінально-

правової охорони приватизаційного фонду будь-якою іншою нормою, крім як ст. 233 КК України;

– запропоновано, поряд з основним покаранням, передбаченим ст. 233 КК України, встановити додаткові правові заходи відповідальності до юридичних осіб: обмеження прав юридичної особи, внесення відомостей про застосування таких заходів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб □ підприємців та громадських формувань; ліквідація юридичної особи; конфіскація майна, яке стало знаряддям вчинення кримінального правопорушення;

– на основі зарубіжного досвіду законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна обґрунтовано практичну доцільність запровадження інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб або його розширення з метою отримання найпотужнішого важеля дії на тих юридичних осіб, у яких службовці під час виконання своїх професійних обов'язків учиняють кримінальні правопорушення з метою отримання вигоди для організацій;

– обґрунтовано порядок обчислення «великих розмірів» під час незаконної приватизації за такими критеріями, як встановлення неоподаткованого мінімуму доходів громадян; податкової соціальної пільги та визначення її розміру для відповідного року; розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи відповідно до Закону України про державний бюджет України на відповідний рік; примітки ст. 233 КК України;
доопрацьовано:

– визначення понять «державне майно», «комунальне майно», «незаконна приватизація державного, комунального майна», «кримінальні правопорушення у сфері приватизації»;

– теоретичний підхід до обґрунтування необхідності посилення криміналізації незаконної приватизації державного, комунального майна, яка є своєчасною та соціально обумовленою в умовах тривалого реформування

правоохоронної сфери, декриміналізації господарського сектору економіки, повномасштабного військового вторгнення й розширення меж тимчасово окупованих територій України, розміром завданої шкоди;

– наукові позиції щодо суб'єктного складу досліджуваного кримінального правопорушення шляхом заміни «неправомочної особи» на «приватизація особою, яка не уповноважена на її здійснення», а також розширення та віднесення до нього спеціального суб'єкта – службових осіб спеціальних органів, залучених до процесу приватизації;

– кримінально-правове бачення розширення кваліфікуючих ознак, визначених ч. 2 ст. 233 КК України, шляхом доповнення таким, як вчинення злочинного посягання службовою особою з використанням службового становища;

– системи покарань за діяння, передбачені ст. 233 КК України, зокрема застосування штрафних санкцій до юридичних осіб, що сприяє створенню умов, за яких вчинення протиправних дій стає економічно не вигідним для таких суб'єктів;

дістало подальший розвиток:

– узагальнення результатів наукових доробків щодо кримінально-правової охорони об'єктів приватизаційного фонду України;

– вивчення сутності та змісту процесу приватизації, що надало можливість виокремити ознаки, які характеризують його як самостійний предмет кримінально-правової охорони, і розподілити їх на економічні та юридичні;

– розв'язання проблеми кримінально-правової оцінки незаконної приватизації майна шляхом до тримання принципу юридичної визначеності;

– аргументація теоретичної позиції, згідно з якою штраф як кримінальне покарання є найдієвішим основним видом покарання за незаконну приватизацію державного, комунального майна України. Результати дисертаційного дослідження опубліковані у фахових виданнях України та зарубіжних країн, також були представлені у вигляді доповідей

на міжнародних науково-практичних конференціях. Публікації повністю перекривають і вирішують завдання, що були поставлені у дисертаційному дослідженні.

Таким чином, дисертаційне дослідження Чумакової Тетяни виконане на високому науково-методичному і методологічному рівнях.

Результати і положення дисертації, які виносяться на захист, відповідають усім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків досліджень дисертаційної роботи Чумакової Тетяни не викликають жодних зауважень. Пропозиції, щодо внесення змін та доповнень до ст. 233 КК та окремих положень кримінального законодавства, оформлені належним чином та мають теоретичне і практичне значення. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Робота є комплексним науковим дослідженням з питань кримінально-правової характеристики незаконної приватизації державного, комунального майна.

Дисертанткою висвітлено поняття приватизації державного, комунального майна, поняття предмета й об'єкта незаконної приватизації державного, комунального майна, інші об'єктивні та суб'єктивні ознаки незаконної приватизації державного, комунального майна. Вивчено зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна. Дано визначення незаконної приватизації державного, комунального майна. Проаналізовано

склад кримінального правопорушення, констатовано бланкетність диспозиції, розглянуто різноманітність нормативних актів, до яких є відсилка цієї бланкетної диспозиції.

Сформульовано нову редакцію ст. 233 Кримінального кодексу України з метою охорони процесу приватизації державного, комунального майна й ефективного застосування цієї норми на практиці.

Здобувачка здійснила належну статистичну обробку отриманих даних. Окрім цього, текст дисертації містить посилання на матеріали судової практики.

Отже, поставлені наукові завдання виконані на високому етодологічному рівні, а дисертантка оволоділа необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертаційна робота Чумакової Тетяни викладена українською мовою на 212 сторінках з них обсяг основного тексту – 165 сторінки. Структура роботи відповідає вимогам МОН України та положенню про присудження ступеня доктора філософії. Вона структурована і складається з анотації, змісту, вступу, трьох розділів, що мають сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (242 найменування на 23 сторінках) і двох додатків на 11 сторінках.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати представленої дослідження. Анотація викладена українською і англійською мовами. У вступі визначено об'єкт і предмет дослідження, наведено актуальність вибраної теми, зазначені особисті внески дисертантки та інформація про апробацію дисертації на профільних заходах.

розділі 1 «Теоретичні засади кримінально-правової характеристики незаконної приватизації державного, комунального майна» доведено, що приватизація в Україні є стратегічним проектом, який змінив основні економічні парадигми радянського суспільства. Зміна форми

власності на основні засоби виробництва стала вагомою причиною для соціально-економічних перетворень у суспільстві, а сам процес приватизації – інструментом формування великого бізнесу в Україні. Але, дисертанткою, акцентовано увагу на те, що максимізований масив нормативно-правових документів у сфері приватизації не достатньо забезпечує прозорість самого процесу, а тому виникла нагальна потреба у його реформуванні з метою боротьби з корупцією, тіньовою економікою та легалізацією грошових коштів, здобутих незаконним шляхом.

Тому, криміналізація незаконної приватизації державного, комунального майна є своєчасною, закономірною та соціально обумовленою, позаяк особливо гостро це питання дає про себе знати в умовах реформування правоохоронної системи, декриміналізації господарського сектору економіки, воєнного стану, латентності кримінальних правопорушень, розміром завданої шкоди.

У підрозділі 1.2. дисертанткою детально вивчений досвід зарубіжних країн, (на прикладі Болгарії, Румунії, Чехії, Італії, Іспанії, Латвії, Німеччини, Франції та ін) з питань кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна та зроблений висновок про неоднакові підходи в законодавстві країн постсоціалістичної, континентальної та англосаксонської правових сімей. КК країн континентально-правової сім'ї на відміну від постсоціалістичної виявляють таку спільну рису, як ускладнена їх диференціація за критерієм суб'єкта, а також особливості предмета злочину, яким у більшості випадків визнається виключно рухоме майно; англосаксонської – виявляє уніфікацію незаконних форм розкрадання та значну залежність від судового прецеденту й правової доктрини й у більшості випадків предметом злочину окрім майна визнається також і право на нього.

У розділі 2 «Об'єктивні та суб'єктивні ознаки незаконної приватизації державного, комунального майна» зазначен, що у законодавстві низки країн континентальної Європи намітилася тенденція

до запровадження інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб, або до його розширення, з метою отримання найбільш потужного важеля дії на тих юридичних осіб, у яких службовці під час виконання своїх професійних обов'язків учиняють кримінальні правопорушення з метою отримання вигоди для організацій. Негайне розроблення спеціальних приписів щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб та доповнення кримінального законодавства правовими нормами з цього приводу в Україні є наразі актуальним питанням, яке потребує законодавчої імплементації.

Детально досліджено, що під час незаконної приватизації державного, комунального майна шляхом заниження його вартості та шляхом використання підроблених документів, суб'єкт усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння та бажає діяти саме в такий спосіб. Спрямованість дій суб'єкта чи то на заниження вартості державного, комунального майна, що своєю чергою занижує суму коштів, які будуть спрямовані до бюджету, чи то порушення процедури приватизації шляхом використання підроблених документів є протизаконною, а відтак має суспільно небезпечний характер. Викладене означає усвідомлення винною особою суспільно небезпечного характеру свого діяння. Бажання діяти в такий спосіб підтверджують дії суб'єкта, а саме їх послідовність, спрямованість та попередня обумовленість.

Акцентовано на необхідності виділення в кримінальному правопорушенні, незаконна приватизація державного та комунального майна, спеціального суб'єкта. Під спеціальним суб'єктом дисертанткою пропонується передбачити службових осіб спеціальних органів залучених до процесу приватизації. Запропоновано передбачити додаткові правові заходи відповідальності до юридичних осіб, зокрема обмеження прав юридичної особи, внесення відомостей про застосування таких заходів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань; ліквідація юридичної особи; конфіскація майна, яке стало знаряддям вчинення кримінального правопорушення.

При дослідженні суб'єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого у ст. 233 КК України, було встановлено, що під час незаконної приватизації державного, комунального майна, яке не підлягає приватизації та неправомочною особою, суб'єкт усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, оскільки або не має права на участь у приватизації або усвідомлює, що дане майно не підлягає приватизації відповідно до приватизаційного законодавства, та передбачає суспільно небезпечні наслідки свого діяння. Водночас особа вчиняє ці дії з прямим умислом, оскільки передбачає, що вона отримає право власності на державне та комунальне майно, і бажає настання такого наслідку

Проведено ґрунтовне дослідження, яке дозволило зробити висновок, що під час незаконної приватизації державного, комунального майна шляхом заниження його вартості та шляхом використання підроблених документів, суб'єкт усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння та бажає діяти саме в такий спосіб. Спрямованість дій суб'єкта чи то на заниження вартості державного, комунального майна, що своєю чергою занижує суму коштів, які будуть спрямовані до бюджету, чи то порушення процедури приватизації шляхом використання підроблених документів є протизаконною, а відтак має суспільно небезпечний характер. Викладене означає усвідомлення винною особою суспільно небезпечного характеру свого діяння. Бажання діяти в такий спосіб підтверджують дії суб'єкта, а саме їх послідовність, спрямованість та попередня обумовленість.

Розділ 3 «Кваліфікація кримінального правопорушення та покарання за незаконну приватизацію державного, комунального майна» присвячений дослідженню особливості кваліфікації кримінального правопорушення та покарання за незаконну приватизацію державного, комунального майна, а також відмежуванню даного кримінального правопорушення від суміжних кримінальних правопорушень.

Дисертантка дійшла висновку, що незаконна приватизація державного, комунального майна вчинена групою осіб за попередньою

змовою здійснюється тоді, коли є домовленість кількох осіб (двох і більше) про спільне вчинення кримінального правопорушення, що відбувається заздалегідь, тобто до його початку. При цьому учасники діють зі спільним умислом, кожен виконує діяння, що повністю чи частково утворює об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, чи існує розподіл функцій, за якого кожен співучасник виконує певну роль у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ст. 233 КК України. Крім того, змова групи осіб на вчинення незаконної приватизації державного, комунального майна не обов'язково має відбуватися в усній чи письмовій формі, оскільки визначальними є конклюдентні дії, що свідчать про намір діяти для досягнення спільної злочинної мети – незаконної приватизації державного, комунального майна.

Окрім цього, зроблений детальний аналіз матеріалу, присвячений призначенню покарання за незаконну приватизацію державного, комунального майна. Не зважаючи на те, що покарання є обов'язковим і невід'ємним складником форм реалізації кримінальної відповідальності за вчинене суспільно небезпечне посягання на об'єкти приватизації й виконує в основному каральну функцію – як відплата з боку держави за вчинене кримінальне правопорушення. Однак, попри ускладнення розвитку господарської діяльності, спостерігається розширення способів вчинення незаконних приватизаційних дій з одночасною гуманізацією заходів примусу, що застосовуються до винної особи. Такий еволюційний процес розвитку кримінального законодавства в частині пеналізації та депеналізації, криміналізації та декриміналізації окремих видів кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності засвідчив необхідність удосконалення наявної системи покарань шляхом розширення можливостей запобіжної функції.

Констатовано, що судова практика з призначення покарання за незаконну приватизацію державного, комунального майна передбачає «гуманне» ставлення до правопорушників. Значні збитки було виявлено в

більшій частині досліджуваної групи, однак, попри це, суди не стали карально-превентивним органом у боротьбі за законне роздержавлення державного, комунального фонду, призначаючи більш м'які види покарання.

У зв'язку із цим, Тетяною Чумаковою запропоновано, з метою підвищення ефективності правозастосовної практики, відповідні зміни та доповнення до ст. 233 КК України, а саме: збільшити розмір кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 233 КК України, виклавши санкцію ч. 1 в такій редакції: *«карається штрафом від двадцяти п'яти тисяч до тридцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією майна або без такої»*, та санкцію ч. 2: *«карається штрафом від п'ятдесяти п'яти тисяч до ста тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією майна або без такої»*.

Висновки повністю відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження.

Список використаних джерел складається з 242 посилань на реферовані джерела в вітчизняних і міжнародних виданнях, наукові огляди та керівництва.

Таким чином, дисертація Чумакової Тетяни відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Чумакової Тетяни, водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. Так, на с.с. 17, 133 йдеться вже про встановлення (поряд з основним покаранням) *додаткових правових заходів відповідальності до юридичних осіб* (обмеження прав юридичної особи, внесення відомостей про застосування таких заходів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб,

фізичних осіб □ підприємців та громадських формувань; ліквідація юридичної особи; конфіскація майна, яке стало знаряддям вчинення кримінального правопорушення). Але в той же час, дисертантка, не пропонує внести пропозиції, спрямовані на вдосконалення розділу XIV-1 Загальної частини КК України «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб».

2. Аналізуючі призначення покарання за незаконну приватизацію державного, комунального майна, здобувачка пропонує внести зміни, лише, до ч.ч.1, 2 ст. 233 КК України, але в висновках на с.с.177-178, Тетяна Чумакова пропонує з метою вдосконалення кримінально-правової охорони процесу приватизації державного, комунального майна запропоновано нову редакцію ст. 233 КК України, де передбачена 3 частина.

Висловлені зауваження носять переважно уточнюючий характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. Вони переслідують мету запросити автора до наукової дискусії та врахувати зазначені зауваження у подальшій науковій розробці проблематики дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Дисертаційна робота Чумакової Тетяни є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Чумакової Тетяни на тему: «Кримінально-правова характеристика незаконної приватизації державного та комунального майна», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням.

Дисертація за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» і вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 із змінами), а її автор – Чумакова Тетяна, на підставі прилюдного захисту, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

професор кафедри публічного та міжнародного права,

Юридичного інституту,

Київського національного економічного

університету імені Вадима Гетьмана»

кандидат юридичних наук, доцент

Інна РОЩИНА

